Ukształtowała mnie jedna ręka...

z BARBARĄ KRAFFTÓWNĄ rozmawia BARBARA KAZIMIERCZYK

BARBARA KAZIMIERCZYK *Wróciła Pani do kraju po dłuższej nieobecności. Chciałabym namówić Panią na porcję zwierzeń. Co było przyczyną Pani wyjazdu do Los Angeles?*

BARBARA KRAFFTÓWNA W 1983 roku przyjęłam propozycję zagrania roli tytułowej w *Matce* Witkacego. O tyle zaskakującą dla mnie, że - nie znając języka - miałam zagrać po angielsku! Myślałam, że reżyser tego spektaklu Leonidas Ossetyński, zresztą Polak z pochodzenia, kpi sobie ze mnie. To było jednak tylko pierwsze wrażenie. No, bo skoro przekonywano mnie gorąco, że coś takiego jest możliwe...

Miałoby nie być możliwe dla Zosi z "Małego dworku" (1959), "Kurki Wodnej" (1964), Wandy Lektorowiczówny z "Jana Macieja Karola Wścieklicy" (1966) i Doroty z "Matki" (1970)? We wszystkich tych spektaklach - w Dramatycznym, Narodowym i Współczesnym uwiarygodniła Pani "nieciągłą" rzeczywistość witkacowską. Nie darmo Edward Csato pisał o Pani jako o "Ćwiklińskiej epoki Witkacego i Mrożka".

FOT. FRANCISZEK MYSZKOWSKI

Barbara Krafftówna (Kurka Wodna) w *Kurce Wodnej* Witkacego w T. Narodowy w Warszawie (1964). Reż. Wanda Laskowska, scen. Zofia Pietrusińska

Widocznie podobnego zdania był mój amerykański "impresario", aktor jeszcze przedwojenny, mający kontakty w Polsce. Chcę powiedzieć, że Ossetyński orientował się w przyjęciu moich witkacowskich ról przez publiczność i krytykę. Od dawna zasiedziały na tamtejszym gruncie, prowadził w Los Angeles rodzaj studia aktorskiego dla młodych Amerykanów - nazwał je Laboratorium. Moimi partnerami w *Matce* mieli więc być aktorzy amerykańscy i rzecz miała być grana dla tamtejszej publiczności. Jedna z dobrze sytuowanych studentek Laboratorium wyłożyła fundusze niezbędne przy kampanii reklamowej i trzeba było tylko kogoś, kto uatrakcyjni całe przedsięwzięcie. (Jak pani wie, teatr w Stanach to - poza wyjątkami związanymi z ośrodkami naukowymi, z uczelniami - impreza raczej komercyjna. Nawet wówczas gdy towarzyszą jej niejakie ambicje).
Próby, już tam na miejscu, poprzedziło 8 miesięcy morderczej pracy w kraju. Przysłano mi taśmy z nagraniami i osobę do konsultacji językowej, tak żebym rolę mogła opanować fonetycznie. Praca była mordercza, bowiem angielski nie przypomina w niczym np. włoskiego czy francuskiego, które "podobne" są do polskiego w sensie, powiedzmy "organicznym". W sensie układu szczęki, języka - całego gardła zresztą, przy wymawianiu dźwięków. Tutaj to gardło trzeba było sobie niejako "wymodelować" od nowa. Ale prawdziwe "schody" zaczęły się dopiero w momencie, gdy postać sceniczną przyszło "ubrać" w uczucia i prawdziwe reakcje. "Prawdziwe", a jednak zdeformowane, jak przystało na tego twórcę "czystej formy" w teatrze. Było moją ambicją, żeby i to się udało.

I udało się. Docierały o tym dobre wieści do Polski. Pani obecność uczyniła z półamatorskiego przedsięwzięcia teatr w pełni profesjonalny. Zespół podobno rozpadł się, gdy tylko sztuka zeszła z afisza.

Muszę zaprotestować gorąco. Opinie te zapewne wzięły się stąd, że w kraju działaliśmy w zupełnie innym systemie organizacji życia teatralnego. W Los Angeles zetknęłam się po prostu z nowym systemem, jaki od dawna funkcjonuje na Zachodzie. W Ameryce istnieje przecież bardzo niewielka liczba teatrów stałych, z budynkiem, nazwą, z przypisanym do tej nazwy zespołem. Tam wynajmuje się salę, skrzykuje aktorów, zdobywa fundusze, organizuje reklamę i ja trafiłam właśnie na jeden z takich przypadków. Wchodzi się w próby, a następnie wynik poddaje egzaminowi publiczności, która po premierze przychodzi albo nie przychodzi. Na naszą *Matkę* przychodziła przez okrągły miesiąc; raz było gęściej, raz mniej ludzi na widowni.

Jakiego rodzaju była to widownia?

Normalna. Amerykanie, którzy zresztą pod wpływem naszego spektaklu zainteresowali się Witkacym jako nowością, która "chwyciła". Postaraliśmy się o to, żeby zaadresować przedstawienie nie tylko do uczonych witkacologów, co do ludzi po prostu. Przychodziła również Polonia, z nowej fali emigracji, która mnie pamiętała jeszcze z kraju. I trochę starsza, zasiedziała w USA, znająca język. Oczywiście, zarówno jeśli chodzi o tubylców jak i o Polonię, była to publiczność inteligencka (tam mówi się "middle class") z pewnymi ambicjami orientowania się w nowościach. Jestem szczęśliwa, że miałam własny udział w tym wydarzeniu. W promocji niełatwego utworu mojego wielkiego rodaka dla "zwyczajnej", a nie tylko snobistycznej publiczności amerykańskiej, która ten utwór w pełni zaakceptowała. Spektakl miał świetne recenzje, zdobył liczne wyróżnienia.

Eksperyment z "Matką" zaowocował dla Pani licznymi kontaktami z uniwersyteckimi kręgami teatralnymi.

I nie tylko teatralnymi. Rozumiem jednak, że interesują Panią te pierwsze. W tamtejszym Instytucie Filmowym zetknęłam się z systemem kształcenia aktorów, reżyserów i wszelkich innych fachowców w licznych specjalnoś-

ciach filmowo-telewizyjnych, bardzo ostro "przesiewającym" abiturientów. System ten trwa tam dwa lata, na drugi rok dostają się nieliczni. Zgłaszają się na owe studia młodzi ludzie, właściwie już ukształtowani w jakiejś jednej dyscyplinie, pragnący poszerzyć swoją edukację o kolejną sprawność. Możliwa wszechstronność jest bowiem w wielkiej cenie w tamtejszym systemie organizacji i funkcjonowania sztuk audiowizualnych.
Co zaś tyczy się kontaktów stricte teatralnych, zagrałam w *Hyppolitusie* Seneki wyreżyserowanym przez Michaela Hacketta, znanego także w Polsce. Prof. Hackett jako pedagog i reżyser jest wielką osobowością. Posiada wrodzony autorytet, pozwalający mu w ułamku sekudny przekazać tym, którzy z nim pracują, dar niebywałej koncentracji. Absolutnego wyłączenia się z rzeczywistości i skupienia bez reszty na temacie czy zadaniu. Z prof. Hackettem skontaktowała mnie pani Anna Krajewska-Wieczorek, która pracuje na tymże uniwersytecie w departamencie teatru.

I była, o ile wiem, kierownikiem literackim przy kolejnym Pani przedsięwzięciu amerykańskim, tzn. przy reżyserowaniu "Kramu z piosenkami" Schillera. Tym razem w amatorskim zespole polonijnym, którego "duszą" jest Hanna Tyszkiewiczowa.

Tak, obie panie bardzo mi pomogły. Nieocenioną pomocą była opieka literacko-artystyczna pani Anny Krajewskiej nad naszym przedsięwzięciem. Co tyczy się Hanny Tyszkiewiczowej, jest ona prezydentem, sponsorem i w samej rzeczy "duszą" grupy teatralnej im. Heleny Modrzejewskiej. Mając z racji urodzenia i wypracowanej pozycji w społeczeństwie amerykańskim rozległe kontakty również w świecie artystycznym, pani Tyszkiewiczowa organizuje od wielu lat bale, na których bywa całe snobistyczne Los Angeles. Całe Hollywood mówiąc ściśle. Połączone to jest z bardzo umiejętną promocją naszej kultury i historii na tamtejszym gruncie. Promocja ta zaczyna się już w momencie projektowania zaproszeń z inną każdego roku serią graficzną, reprodukującą np. stare zamki piastowskie, poczet królów, herby szlacheckie czy malarstwo kpolskie. Rok pracy nad spektaklem zaowocował trzema przedstawieniami. Na tyle starczyło publiczności, która przyjęła *Kram...* bardzo ciepło. Nawet czterema - bowiem pani Tyszkiewiczowa wynajęła autokar i załatwiła hotele, żebyśmy mogli pojechać i dać jeden spektakl w San Francisco.

I Barbara Krafftówna odwiedziła miasto, które przed dwudziestu kilku laty wyróżniło jej kreację w "Jak być kochaną", filmie Wojciecha Hasa. Autor scenariusza, reżyser i aktorka kreująca rolę Felicji zdobyli wówczas Golden gate - Złote wrota (za czym niestety nie poszły kolejne, równie interesujące propozycje i Pani szansa jako aktorki z możliwościami tragiczki nie została nigdy wykorzystana, ani w teatrze, ani w filmie). Podobno po tej przygodzie z "Kramem"... założyła Pani własną szkołę dla adeptów aktorstwa?

Nie w sensie instytucjonalnym. Ale zawsze starałam się odpowiadać na zapotrzebowanie młodych ludzi, z którymi wcześniej zdarzyło mi się pracować, albo ich znajomych - kiedy zwracali się do mnie z konkretną prośbą, np. przy egzaminie dyplomowym czy jakiejś pracy w studio telewizyjnym lub filmowym.

Czy nigdy nie odczuwała Pani pokusy pracy pedagogicznej w kraju przed wyjazdem?

Tak się składało, że w ciągu tych wszystkich lat kariery byłam bardzo zajęta. Absorbowały mnie liczne media - teatr, w jakimś sensie film i kabaret telewizyjny i nie tylko, wreszcie Teatr Telewizji. Zresztą dla kogoś, kto jak ja wyszedł w młodości zawodowej "spod jednej ręki", panujący już w szkole i dający się potem zaobserwować na scenach eklektyzm byłby, obawiam się, nie do przyjęcia. Zazdrosna o "swoich" studentów i wymagając od nich wiele, jak wiele wymagano ode mnie w moich aktorskich początkach, byłabym najpewniej okropnym pedagogiem... Jestem uczulona na wszelką nierzetelność i jestem perfekcjonistką. Jako taka, mogłabym zostać szybko znielubiana przez młodzież, a to byłoby dla mnie ciężkie przejście. Wziąwszy to wszystko pod uwagę, nie żałuję, że nigdy nie wykładałam w Szkole.

Tą "jedną ręką", spod której Pani wyszła, był oczywiście Iwo Gall. W gronie słuchaczy jego Studia znalazła się Pani jeszcze w czasie okupacji. Pani debiut to epizodyczna postać rybaczki w "Homerze i orchidei" Gajcego w 1946 r. w gdyńskim Teatrze Wybrzeże. Grała Pani we wszystkich ważnych inscenizacjach Galla z tego okresu: "Jak wam się podoba", w "Balladynie" i w "Weselu". Potem przeszła Pani za dyr. Gallem do Łodzi i rozstanie nastąpiło dopiero we wrocławskim okresie. Czy ten ślad nie odciska się na aktorstwie Barbary Krafftówny do dzisiaj?

Wpływ Iwo Galla na mnie był rzeczywiście ogromny. To przecież on odkrył przyszłą aktorkę w tej dziewczynce z mysimi warkoczykami, która na kursach odbywających się przy ul. Smulikowskiego towarzyszyła swojej starszej siostrze. Moja siostra, Maria Zakrzewska, studiująca do 1 września 1939 w PIST, kontynuowała naukę właśnie w Studio, mieszczącym się w prywatnym mieszkaniu państwa Gallów. Pamiętam, że vis-a-vis był posterunek Gestapo... Siostra zabrała mnie na jeden z tych wykładów po prostu dlatego, że nie było z kim zostawić małej w domu, bomby nam wszystkim leciały na głowy, były łapanki i te wszystkie straszne sprawy. Na którymś spotkaniu Gall polecił mi nauczyć się wierszyka na pamięć. Egzamin wypadł na tyle pomyślnie, że zostałam przyjęta na kursy jako "wolny słuchacz".
Studia u Galla kontynuowałam już po upadku powstania warszawskiego w Krakowie, gdzie przeniosłyśmy się razem z matką. Nie my jedne... Gall począł skupiać wokół siebie swoich dawnych uczniów. Zresztą w Krakowie po powstaniu znalazło się pół intelektualnej Warszawy: aktorzy, pisarze, scenografowie, muzycy, satyrycy. No, wszyscy dosłownie. A ten ślad "jednej ręki"... wiem, że nikt tak jak on nie potrafił przeczuć wszystkich moich możliwości i odkryć ich przede mną samą. Ukształtował mnie i resztę swoich uczniów nie tylko w sensie zawodowym. (Z grupy moich kolegów wymienię tylko Renatę Kossobudzką, Zofię Perczyńską, Bronisława Pawlika, Witolda Kałuskiego i Macieja Maciejewskiego. A przecież wiadomo, że przez Studio Galla przewinęły się takie przyszłe znakomitości jak m.in. Gustaw Holoubek, Kazimierz Dejmek, Henryk Tomaszewski). Iwo Gall zaszczepił wszystkim nam pewną postawę wobec życia. I pewien określony stosunek do zawodu, do pracy aktora. Były w tym zaleconym stosunku pokora i wymóg rzetelności w ocenianiu tak siebie jak innych.
Pamiętam czas, gdy jeszcze na afiszach teatralnych pisało się przy danym nazwisku: *aspirant* i trzy gwiazdki: na znak, że młody praktyk zawodu aktorskiego aspiruje doń już trzeci rok. (Studia nasze miały charakter czynny, były praktykowaniem teatru). Kolejnym, wyższym stopniem był *kandydat*, co także zaznaczano na afiszu. I dopiero po okresie takiej "kandydatury", wypadającej na IV roku, zdawało się egzamin i uzyskiwało legitymację członka rzeczywistego ZASP-u. By znaleźć się na afiszu, należało dopełnić określonych warunków. Spełnić wymogi rygorystycznie ocenianego rzemiosła. Miałam szczęście "zahaczyć" o ten okres w mojej aktorskiej młodości... Dopiero potem przyszła "kultura masowa" z jej pomieszaniem, poplątaniem (stał się nią w pewnym momencie teatr również). To oczywiście dobrze, że teatr stał się sztuką tak powszechną. A źle, że po drodze zostały zagubione pewne - w mojej młodości zrozumiałe same przez się, kryteria, hierarchie, wartości.

Czy reżyserzy, z którymi przyszło Pani pracować po Gallu, wykorzystali Pani wykształcenie?

Pytanie jest dla mnie dosyć trudne, bo nie mam prawa poddawać w wątpliwość ani talentów, ani umiejętności reżyserów, z jakimi pracowałam. Jedno jest pewne: Iwo Gall umiał ze mnie wydobyć ową "nienaturalną naturalność", o jakiej pisał Csató. W reżyserach cenię najbardziej dwie cechy, rzadko idące ze sobą w parze. Z jednej strony, umiejętność "podchwycenia" i wykorzystania tego, co aktor proponuje od siebie. Wrażliwość na jego intuicję, uznanie dla jego inteligencji i wysiłku szukania. Z drugiej - cenię zdolność i siłę narzucenia aktorowi swojej wizji czy, skromniej, konkretnego rozwiązania danej sytuacji scenicznej, kiedy aktor waha się lub gubi. Tak się składa, że w moim życiu zawodowym miałam "fart" do tych "rodzynków", jak się okazuje wcale licznych w polskim teatrze po wojnie... Po Iwo Gallu pracowałam przecież z tak wybitnymi osobowościami reżyserskimi jak Maria i Edmund Wiercińscy, Maryna Broniewska, Ludwik René, Jan Świderski, Konrad Swinarski, Kazimierz Dejmek, Erwin Axer, Andrzej Wajda, Jerzy Kreczmar. A należałoby wymienić jeszcze Kazimierza Kutza, Wojciecha Hasa czy Jerzego Gruzę. Nie sposób też pominąć wspaniałych scenografów, poza Gallem - Władysław Daszewski, Jan Kosiński, Andrzej Stopka, Ewa Starowieyska i Franciszek Starowieyski, Teresa Roszkowska... Na pewno kogoś pominęłam. Wiem tylko, że jak dostałam kostium rozrysowany z detalami np. przez Daszewskiego do *Parad*, przez Stopkę do *Żywota Józefa* czy przez Starowieyską do *Matki* - to wiedziałam, jak się ruszać, jak mówić; i w ogóle wiedziałam o postaci wszystko. Podobnie ogromną rolę odgrywały solidne próby analityczne, zwłaszcza w okresie mojego pobytu w Dramatycznym w l. 1957-63. Później te próby zaczęły ulegać coraz dalej idącej redukcji - a szkoda, bo taka próba wszechstronnego przedyskutowania utworu czyniła potem pracę aktora znacznie "czystszą". Dzisiaj ten ważny instrument stosowany jest z reguły doraźnie, kiedy w pracy nad sztuką reżyser z aktorem napotykają jakąś przeszkodę w postaci zamazanego znaczenia fragmentu tekstu, trudności przełożenia go na sytuację czy na gest sceniczny. Szuka się, słowem, znacznie bardziej po omacku...

Czy po powrocie do kraju Barbara Krafftówna ma jakieś plany teatralne?

Na razie nie poczyniłam w teatrze żadnych kroków rozpoznawczych; zajęta, i to na dłużej, w filmie, który zgłosił się pierwszy. Ale zobaczymy... Zdradzę Pani, że mój zabukowany na trzy miesiące bilet powrotny do Nowego Jorku już dziś wygląda na nieaktualny.